

УДК 330.341.5
JEL Classification O30, Q13

Мушеник І.М.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій,
Бурлаков О.С.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій,
Подільський державний аграрно-технічний університет

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Mushenyk I.M.,
cand.sc.(econ), assoc. prof., associate professor
at the department of information technology,
Burlakov O.S.,
cand.sc.(econ), assoc. prof., associate professor
at the department of information technology,
State Agrarian and Engineering University in Podilya

PROBLEMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX IN UKRAINE

Постановка проблеми. Впровадження інноваційних технологій є одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності АПК України і економіки країни загалом. Агропромисловий комплекс є своєрідним, це зумовлено значною кількістю виробників сільськогосподарської продукції, яка є стандартизованою, досить легкі умови входження на ринок сільськогосподарських підприємств, неможливість значно впливати на рівень цін з боку виробників, саме такі особливості галузі обумовлюють основне джерело, за рахунок якого можуть зростати прибутки аграрних підприємств – це інновації, впровадження яких знижують питомі виробничі витрати.

Українська економіка характеризується безперервним підвищенням ролі інновацій як ключового чиннику успіху у конкурентній боротьбі. Інноваційний шлях розвитку економіки є невід'ємною частиною загальносвітового науково-технічного прогресу в умовах глобалізації. Це визначено в затвердженій Кабінетом Міністрів України Державній програмі активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Провідними вітчизняними та зарубіжними вченими і фахівцями проведено дослідження, присвячені вивченню перспектив розвитку агропромислового комплексу, доцільності впровадження інновацій, проблемам інноваційної діяльності в Україні, впливу нормативно-правової бази на інноваційну діяльність. Зокрема, ці питання відображені у працях таких вітчизняних вчених, як О. Гнаткович [1], який запропонував впровадити у вітчизняну економіку нові методи оновлення матеріально-технічної бази, до яких належить лізинг. В. Гросул [2] обґрунтував стратегічні пріоритети державної політики щодо підвищення конкурентоспроможності і технологічного оновлення національної економіки України.

Приділяли значну увагу проблемам впливу інноваційних структур на розвиток економіки М. Ревенко [8], П. Саблук [9] та інші. Незважаючи на те, що в економічній літературі узагальнено цінний досвід у напрямку окреслення значення інноваційної діяльності, пріоритетного підходу до активного його застосування в агропромисловому комплексі України досі не знайдено.

Вагомий внесок в питаннях теоретичних та методологічних аспектів кластеризації агропромислового виробництва, як особливої інноваційної форми, належить українським вченим аграріям: В.В. Бакуму [4], І.О. Бембесі [4], М.Ф. Кропивку [4], О.В. Ульяновченку [10].

Проте інноваційний розвиток агропромислового виробництва на основі інтеграційних процесів, кооперації та кластеризації не втрачає своєї актуальності і потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем інноваційного розвитку агропромислового комплексу України та обґрунтування стратегічних пріоритетів державної політики щодо підвищення конкурентоспроможності та технологічного розвитку агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні економічне змагання за лідерство на світових ринках пов'язується виключно з інноваціями. Більшість індустріально розвинутих країн буде свою стратегію довгострокового зростання, насамперед на основі переходу на інноваційний шлях розвитку [2].

Під інноваціями розуміють нововведення в різноманітних галузях і сферах діяльності, а також їх використання з метою підвищення ефективності та конкурентоздатності виробництва та управління.

Інновація – це «втілення нових форм організації праці й управління, що охоплюють не тільки окреме підприємство, а й їх сукупність, галузь» [7].

Отже, інновація – це оригінальне рішення, яке володіє новизною, базується на науково-технічних досягненнях, впровадження якого призводить до змін у всіх сферах діяльності підприємства за допомогою створення, освоєння і використання нового продукту, послуги чи технології для досягнення максимально можливого економічного, соціального, екологічного чи іншого ефекту [5]. Сутність інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки полягає у розробці і впровадженні в аграрне виробництво прогресивних методів ведення господарства, в основі яких лежать методи ефективного виробництва продукції, застосування нового покоління техніки, використанні нової кадрової політики з врахуванням накопиченого наукового та інноваційного потенціалу.

Інноваційний розвиток агропромислового виробництва визначає три взаємопов'язані і взаємообумовлені напрями нововведень, що стосуються біологічного, людського, а також технологічного факторів. Особлива роль нововведень стосовно біологічних чинників аграрного виробництва – характерна риса інноваційного процесу в аграрній сфері.

В агропромисловому виробництві інноваційні процеси мають власну специфіку. Їм властиві функціональні, територіальні, галузеві, технологічні, організаційні відмінності й різноманіття. В інноваційний процес залучені як живі організми, так і промислові засоби. Основними особливостями формування і розвитку інноваційних процесів в агропромисловому виробництві є: різноманітність видів продукції, відмінності в технологіях виробництва продукції; залежність технологій виробництва від природних і погодних чинників; відокремленість виробників від розробників інновацій; відсутність ефективного організаційно-економічного механізму трансферу інновацій виробникам, різноманіття організаційних форм виробництва, які мають суттєві відмінності за характером функціонування і фінансування [11].

Для аграрних підприємств запровадження інновацій у виробництво – це передусім впровадження нових технологій виробництва сільськогосподарської продукції; застосування нових, більш продуктивних порід у тваринництві та нових сортів рослин, більш продуктивних і стійкіших до хвороб та несприятливих до природно кліматичних проявів; використання біотехнологій, які дають змогу отримати більш якісні, корисні продукти, що мають оздоровчий та профілактичний ефект; застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту, очистки і зберігання сировини; застосування енергозберігаючих технологій, застосування екологічних інновацій, які відповідно дають змогу збільшити врожайність, продуктивність, мінімізувати витрати та гарантувати безпеку навколишнього середовища.

Досліджуючи стан інноваційної діяльності аграрних підприємств в Україні, можна сказати, що він не у найкращому стані. На вітчизняних підприємствах існує чимало невирішених проблем ефективного використання інновацій та їх впровадження, що супроводжується втратою ним конкурентоспроможності не тільки на міжнародному, але й на місцевому рівнях. Підтримуючи думку багатьох експертів, ми також вважаємо, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку є брак фінансових ресурсів. Проте існує низка інших причин таких, як спад платоспроможного попиту на вітчизняну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, непривабливість вітчизняних підприємств для іноземних інвесторів через невміння держави фінансово грамотно спрямувати грошові потоки, негативний вплив інфляційних процесів, високі відсоткові ставки за банківські кредити, неплатоспроможність замовників, економічний ризик, недосконалі нормативно правова база регулювання інноваційної діяльності, яка є фрагментарною, не цілісною і суперечливою та інші економічні і політико-правові проблеми.

Сезонність сільськогосподарського виробництва обумовлює необхідність залучення запозичених коштів у значних обсягах (понад 100 млрд грн в рік), у структурі кредитного портфелю банків 75 відсотків припадає на коротко та середньострокові кредити та взагалі відсутні довгострокове кредитування з терміном користування 10-15 років.

Недоліки економічної політики відбилися на розвитку всього агропромислового комплексу, а особливо у сфері сільського господарства: відбулось відставання аграрного сектору від інших галузей національного господарства за ключовими технічними, економічними й організаційними параметрами. Сільське господарство потрапило до жорстких цінових диспропорцій, втратило постійні канали збуту своєї продукції та придбання матеріально-технічних ресурсів. Як наслідок, відбулось порушення обігу фінансових ресурсів галузі за всіма основними параметрами – зокрема, отримання виручки від реалізації продукції та залучення кредитів й інвестицій, а також отримання державної фінансової підтримки [8].

Основними проблемами розвитку аграрного сектору є:

- недосконалість програм реформування аграрного сектору та їх невідповідність вимогам законодавства і принципам права Європейського Союзу;
- незавершеність земельної реформи;

- значний рівень розораності, деградації сільськогосподарських земель, екологічного навантаження на довкілля, відсутність державних, регіональних і місцевих програм комплексного вирішення питань щодо використання та охорони земель;
- недосконалість нормативно-правового забезпечення бонітування і грошової оцінки земель;
- низький рівень використання потенціалу меліорованих земель;
- недостатній сучасний рівень агротехнологій (сівозмін, добрив, обробітку ґрунту, систем захисту рослин та багаторічних насаджень), який не забезпечує отримання екологічно безпечних та економічно ефективних результатів сільськогосподарської діяльності;
- недосконалість діючого законодавства щодо розвитку органічного сектору сільськогосподарського виробництва;
- низький рівень забезпечення сільськогосподарською технікою;
- відсутність умов для розвитку виноградарсько-виноробних підприємств з невеликими обсягами виробництва, які потенційно спроможні виробляти ексклюзивну продукцію, конкурентоспроможну на внутрішньому та зовнішньому ринках.
- висока вартість капіталу в трудомістких галузях сільського господарства, зокрема в овочівництві, садівництві, виноградарстві, хмелярстві, тваринництві, органічному виробництві;
- відсутність мотивації у сільськогосподарських товаровиробників до розвитку трудомістких галузей тваринництва, які потребують тривалого обороту вкладених ресурсів;
- зниження конкурентоспроможності вітчизняних племінних (генетичних) ресурсів;
- відсутність державної підтримки системи селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах агропромислового комплексу та залежність від імпорту племінних (генетичних) ресурсів;
- відсутність прозорих правил поведінки на галузевих ринках;
- недостатність наукового забезпечення діяльності окремих галузей харчової та переробної промисловості;
- висока енерговитратність та залежність сільськогосподарського виробництва від імпортних паливно-енергетичних ресурсів;
- втрата значної частини основних фондів сільськогосподарських підприємств різної форми власності, а також суден рибпромислового флоту через тимчасову окупацію Автономної Республіки Криму та м. Севастополь;
- деіндустріалізація і деконцентрація сільськогосподарського виробництва;
- відсутність спеціалізованої фінансово-кредитної інфраструктури, орієнтованої на обслуговування сільськогосподарського виробництва;
- відсутність реальних обсягів державної підтримки системи страхування сільськогосподарських ризиків, що зменшує мотивацію виробників сільськогосподарської продукції до страхового захисту;
- нестабільність податкового законодавства, відсутність науково-обґрунтованих стратегічних напрямів розвитку системи податкового регулювання сільськогосподарського виробництва;
- недостатність обсягів державної фінансової підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва;
- відсутність пріоритетності державної підтримки сільського господарства;
- втрати продукції внаслідок недосконалості системи логістики її зберігання та інфраструктури аграрного ринку в цілому, зокрема в частині бюджетного фінансування цільових програм розвитку сільського господарства, а також закладення багаторічних насаджень, будівництва холодильників, сховищ та потужностей по переробці сільськогосподарських культур, плодово-ягідної продукції, винограду та хмелю;
- обмежений доступ малого і середнього бізнесу до організованого аграрного ринку;
- недостатня ефективність самоорганізації та саморегулювання ринку сільськогосподарської продукції, складність у виробленні сільськогосподарськими товаровиробниками консолідованої позиції щодо захисту своїх інтересів;
- непоінформованість значної частини сільськогосподарських товаровиробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі;
- неналежні інституційні та економічні умови інтеграції малих форм господарювання в організований аграрний ринок;
- необхідність цілісної національної політики довгострокового закріплення на міжнародних ринках;
- недостатній рівень експорту продукції з високою доданою вартістю;
- несприятливі інвестиційні умови для розвитку харчової та переробної промисловості;
- нерозвинуті сучасні форми торгівлі продуктами харчової та переробної промисловості (інформаційні системи, біржі тощо);
- потреба в інфраструктурних проектах галузевого значення та проектах гарантування експорту на основі державно-приватного партнерства;

- недостатній рівень упровадження досягнень науково-технічного прогресу, поширення прогресивних технологій;
- недостатня мотивація до кооперації та укрупнення дрібних сільськогосподарських товаровиробників;
- концентрація виробництва окремих трудомістких видів продукції в особистих селянських господарствах, що не є товаровиробниками;
- відсутність дієвих заходів щодо імплементації особистих селянських господарств у ринкові механізми функціонування аграрного сектору [3].

У вирішенні завдань виходу країни з кризи, забезпечення динамічно стійкого розвитку економіки першочергова роль належить інноваціям, інноваційній діяльності, спроможним забезпечити безперервне оновлення технічної та технологічної бази виробництва, освоєння та випуск нової конкурентоспроможної продукції, ефективне проникнення на світові ринки товарів та послуг. Це потребує реформування всіх сфер суспільного життя, та, перш за все, економіки.

Ситуація, що склалася в аграрному секторі, створює ряд викликів. Подальший розвиток аграрного сектору, що є одним з найбільш важливих в економіці України, потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринках та продовольчу безпеку держави [3].

Виконання цього завдання пов'язане із визначенням стратегічних напрямів державної підтримки та забезпечення ефективного функціонування ринкових механізмів, інтеграції аграрного сектору економіки країни в світову економічну систему.

Аналіз шляхів подолання кризових явищ та вибір ефективних орієнтирів економічного розвитку АПК свідчить, що найоптимальнішим із можливих напрямків у сільськогосподарській сфері є інноваційний. Лише таким чином можна швидко й ефективно трансформувати сільськогосподарське виробництво, стимулювати мале і середнє підприємництво та водночас забезпечити вихід на світовий ринок, що надзвичайно важливо для нашої держави з її величезним потенціалом аграрної країни. Конкурентоспроможність продукції АПК та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання має ґрунтуватися на певному рівні інноваційного розвитку, що сприятиме формуванню їх нових компетенцій.

Пріоритетним у державній політиці зараз має стати конструктивність у вирішенні проблем із впровадженням у вітчизняну економіку нових методів оновлення матеріально-технічної бази, до яких належить і лізинг. Для широкого впровадження лізингових відносин в галузі АПК потрібно розробити такий інвестиційний режим, який би включав податкові пільги для сільського господарства, тому що саме в цій галузі є нагальна потреба в інвестиційних ресурсах.

Лізинг в світовій економіці посідає друге місце за обсягом інвестицій після банківського кредиту. Він є одним з прогресивних методів матеріально-технічного забезпечення виробництва та відкриває користувачам широкий доступ до передової техніки і технології. Для багатьох господарюючих суб'єктів лізингові операції в країнах ринкового спрямування стали домінуючими при технічному переоснащенні матеріально-технічної бази свого виробництва.

Лізинг виконує декілька народногосподарських функцій, зокрема є :

- формою забезпечення вкладень в основні фонди, доповнюючи традиційні канали фінансування,
- прогресивним методом матеріало-технічного забезпечення,
- способом збуту машин та устаткування, а також інструментом активного маркетингу [1].

Основним напрямом формування національної інноваційної системи повинні бути:

- створення сприятливого економічного і правового середовища (сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату);
- формування інноваційної інфраструктури;
- вдосконалення механізмів державного сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень та експериментальних розробок.

Основними елементами при цьому будуть:

- генерація знань;
- освіта і професійна підготовка;
- виробництво продукції та послуг;
- інноваційна інфраструктура, включаючи фінансове та інформаційне забезпечення.

Усі ці елементи повинні об'єднуватися через чітку та послідовну державну інноваційну політику. Проведене дослідження та аналіз сучасних тенденцій розвитку економіки провідних країн світу свідчить, що створення інноваційної економіки є стратегічним напрямом розвитку нашої країни у XXI ст. На жаль, вітчизняна практика підтримки інноваційної діяльності є недостатньо ефективною. Отже, вдосконалення державної інноваційної політики повинно відбуватися у напрямі збагачення їх інструментарію.

З огляду на вищезгадане, для забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору економіки України необхідна розробка власної моделі активізації інноваційної діяльності з

урахуванням інноваційних можливостей сільськогосподарських підприємств, підвищення мотивації всіх учасників аграрного ринку, сприяння процесу «дифузії інновацій», активного залучення держави до законодавчо-нормативного регулювання досліджуваної сфери. Доцільним є акцентування уваги на реалізації інноваційного підприємництва, спрямованого на створення інноваційних продуктів, технологій та надання послуг, передусім на основі адаптаційної здатності підприємства до зовнішніх впливів, виражених організаційно-управлінських підходів, що забезпечить у перспективі гарантований інноваційний розвиток.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами дослідження виявлено особливості інноваційного розвитку агропромислового комплексу України, систематизовано та досліджено сучасний стан інвестиційного забезпечення інноваційних проектів у агропромисловому виробництві, а також:

- запропоновано методичні методи проведення обстеження інноваційної діяльності в сільському господарстві та сформовано методологічні основи системи інвестування інноваційних проектів у агропромисловому виробництві;
- розроблені рекомендації щодо удосконалення лізингової моделі інвестування інноваційних проектів у агропромисловому виробництві;
- розширено методичні можливості складання комплексного інноваційного бізнес-плану в рамках формування галузевої організаційної структури;
- удосконалено систему управління ризиками інноваційних проектів у агропромисловому виробництві.

Література

1. Гнаткович О. Д. Активізація інновацій у сільське господарство України. *Ефективна економіка*. 2009. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 05.03.2018).
2. Гросул В. А. Проблеми інноваційної діяльності в Україні. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. №1(3), Т. 1. С. 76–82.
3. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Проект Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>. (дата звернення: 05.03.2018).
4. Кропивко М. Ф., Бембека І. О., Бакум В. В. Формування кластерів в агропромисловій сфері регіону Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегій інноваційно-інвестиційного розвитку України // *Матеріали міжнародної науково практичної конференції*. У 3 х частинах. Київ: РВПС України НАН України, 2008. ч .3. С. 53-56.
5. Полегенька М. А. Етимологія терміну "інновації" як економічної категорії. *Агросвіт*. 2016. № 21. С. 57–61.
6. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки: Постанова Кабінету Міністрів від 23.02.2013 №187. URL: <http://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 05.03.2018).
7. Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С. Економічний словник. Київ: Кондор, 2009. 358 с.
8. Ревенко М. Удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка України*. 2011. № 12. С. 51–55.
9. Саблук П. Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України. *Економіка України*. 2008. № 12. С. 4–18.
10. Ульянченко О. В. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на кластерних засадах. *Вісник аграрної науки*. 2010. № 10. С. 56–59.
11. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Перспективи модернізації аграрного сектору України. *Економіка України*. 2013. № 8 (261). С. 64-76.

References

1. Hnatkovych, O.D. (2009), "Activation of innovations in agriculture of Ukraine", available at: www.economy.nayka.com.ua (access date March 05, 2018).
2. Hrosul, V.A. (2010), "Problems of innovation activity in Ukraine", *Biuletten Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*, no. 1(3), vol. 1, pp. 76–82.
3. Kontseptsiia Derzhavnoi tsilivoi programy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku: Proekt Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy, "The Concept of the State Target Program for the Development of the Agricultural Sector for the period up to 2020: The Project of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine" available at: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822> (access date March 05, 2018).
4. Kropyvko, M.F., Bembekha, I.O., and Bakum, V.V. (2008), "Formation of clusters in the agro-industrial area of the region", *Makroekonomichne rehulivannia investytsiinykh protsesiv ta vprovadzhennia stratehii innovatsiino-investytsiinoho rozvytku Ukrainy* [Macroeconomic regulation of investment processes and introduction of strategies of innovation and investment development of Ukraine], *Materialy mizhnarodnoi*

naukovo praktychnoi konferentsii [Materials of the international scientific and practical conference], Kyiv, Ukraine, vol. 3, pp. 53-56.

5. Polehenka, M.A. (2016), "The etymology of the term "innovation" as an economic category", *Ahrosvit*, no. 21, pp. 57-61.

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the State Program for the intensification of economic development for 2013-2014" from 23.02.2013 No 187, available at: www.kmu.gov.ua (access date March 05, 2018).

7. Osovska, H.V., Yushkevych, O.O., and Zavadskyi, Y.S. (2009), *Ekonomichnyi slovnyk* [Economic Dictionary], Kondor, Kyiv, Ukraine, 358 p.

8. Revenko, M. (2011), "Improvement of state regulation of the agrarian sector of the economy", *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 51-55.

9. Sabluk, P.T. (2008), "Status and prospects of development of agroindustrial complex of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 4-18.

10. Ulianchenko, O.V. (2010), "Increasing the competitiveness of the agrarian sector of Ukraine's economy on a cluster basis", *Visnyk aharnoi nauky*, no. 10, pp. 56-59.

11. Shubravska, O.V. and Prokopenko, K.O. (2013), "Prospects for modernization of the agrarian sector of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 8(261), pp. 64-76.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2018 р.

Рецензент: д.е.н., доцент Подільського державного аграрно-технічного університету І.А. Цвігун

УДК 35.075.1:(330.341.1:631.11)
JEL Classification Q12, O13

**Смулка О.І.,
аспірант***

Львівський національний аграрний університет

УЧАСТЬ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

**Smulka O.I.,
postgraduate student,
Lviv National Agrarian University**

PARTICIPATION OF ADVISORY SERVICES IN PROVIDING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Розвиток сільськогосподарських підприємств в умовах жорсткої конкуренції та агресивного ринкового середовища вимагає від них модернізації системи виробництва й реалізації продукції на інноваційних засадах. Для цього повинен бути налагоджений трансфер інновацій від їх продуцентів (наукових установ, промислових і обслуговуючих підприємств) до споживачів (сільгоспвиробників). Результати трансферу визначають поширеність інновацій в системі аграрного виробництва, їх адаптованість до потреб конкретного сільгоспвиробника та ефективність застосування.

Трансфер інновацій передбачає не тільки задоволення попиту на них з боку сільськогосподарських підприємств, а й певною мірою формує цей попит через ознайомлення агровиробників з можливими виробничо-технологічними й організаційними нововведеннями. Існують різні варіанти поширення інновацій серед сільгоспвиробників. Одним із них є діяльність дорадчих служб. Свого часу такі служби були створені в багатьох регіонах України, однак сьогодні помітного впливу на функціонування сільськогосподарських підприємств вони не справляють. Це обумовлює необхідність визначення перспектив залучення дорадчих служб до забезпечення інноваційного розвитку цих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед опублікованих в останні роки праць,

* Науковий керівник: Черевко Г.В. – д.е.н., професор